

TRADIȚIE ȘI MODERNITATE – DOUĂ PARADIGME ALE DEZVOLTĂRII SOCIALE

Cristina GAVRILUȚĂ

A vorbi despre cultura tradițională în contextul modernității nu este deloc simplu și ușor. Aceasta, mai ales în cazul noii generații care pare să se fi deprins atât de mult cu ceea ce civilizația modernă ne propune (o lume a comunicării generalizate – cum ar spune Gianni Vattimo¹ – în care tehnica și tehnologia de vârf fac legea). În esență, efortul nostru se rezumă la a urmări în ce fel cultura tradițională mai poate marca în vreun fel existența omului modern. Suntem oare condamnați să devenim sclavii progresului tehnic și ai civilizației? Întrebarea și-au pus-o mulți antropologi, filosofi și cercetători ai socialului. La o primă analiză se conturează trei tipuri de răspuns.

1. În primul rând, am remarca un anume pesimism în fața provocărilor modernității. Organicismul lui Oswald Spengler² (împărtășit și de autori precum Toynbee, Berdiaev), în care societatea este văzută asemenea unui organism care se naște, creează și apoi moare, este un exemplu în acest sens. Mai mult, Spengler arată că existența socio-culturală a omenirii poate fi gândită în acest fel. De exemplu, Antichitatea, Evul Mediu și Renașterea ar corespunde fazei de început, de efervescentă creatoare în plan cultural, iar Epoca (post n.n.) modernă ar corespunde apusului dezvoltării socio-culturale a omului. Aceeași schemă a creșterii, evoluției și a morții poate fi aplicată fiecărei epoci în parte. Cu alte cuvinte, atunci când o cultură își atinge apogeul se transformă în civilizație și se epuizează pe sine. De exemplu, în momentul în care cultura antichității grecești a atins un punct maxim al dezvoltării ea s-a transformat în civilizație. Acesta a fost semnalul decadenței și sfârșitului său.

Trebuie spus că aceste evaluări și analize sunt valabile atâta vreme cât cultura este definită ca fiind „un întreg complex ce include cunoașterea,

---

¹ Gianni Vattimo, *Societatea Transparentă*. Traducere de Ștefania Micu, Constanța, Editura Pontica, 1995.

² Oswald Spengler, *Declinul occidentului. Schiță de morfologie a istoriei*. Traducere de Ioan Lascu, postfață de Marin Beșteliu, Craiova, Editura Beladi, 1996.

credința, arta, morala, legea, obiceiul și alte capacități obișnuite acumulate de om ca membru al societății”³, iar civilizația ca fiind „gradul maxim al extensiei sociabilității”⁴. Situându-ne în aceeași logică organicistă putem considera și noi că părții de debut i-ar corespunde cultura primitivă, urmată apoi de cultura tradițională și modernă pentru ca, în final, să se transforme în civilizație (post) modernă. Desigur, din această perspectivă cultura tradițională nu o mai regăsim în forma sa originală (valori, norme și creativitate specifică), ci o aflăm transformată, îmbogățită, în producțiile tehnice ale omului modern. Astfel, vechile dorințe ale omului tradițional de a depăși constrângerile spațio-temporale grație anumitor practici spirituale sunt împlinite astăzi de anumite mijloace tehnice (mașină, televizor, internet, telefon). Din nefericire, toate aceste invenții tehnice nu mai pot spune nimic nou în planul valorilor culturale. Așa se explică de ce diversele probleme și neajunsuri ale lumii contemporane sunt denunțate ca fiind și consecințe ale unei crize culturale (post) moderne. Într-o asemenea interpretare, cultura tradițională rămâne de domeniul trecutului și definește o epocă precisă a dezvoltării culturale și sociale.

Pe de altă parte, ca și episod al dezvoltării noastre, cultura tradițională privilegiază gândirea simbolică, ritual, practicile magico-religioase etc. O astfel de abordare a lumii este văzută astăzi în contradicție cu criteriile științifice de cercetare și cunoaștere a lumii moderne. Ea poate părea desuetă și lipsită de aplicabilitate.

2. Un alt tip de răspuns ar fi ceva mai moderat: cultura tradițională și cea modernă pot coexista în lume fără a se exclude reciproc. Sunt suficiente exemple din spațiul românesc care arată foarte limpede că omul modern nu se poate detașa total de reperele culturii tradiționale. Astfel, cel care ascultă și înțelege muzica clasică sau care lucrează cu calculatoare de ultimă generație poate rămâne la fel de sensibil în fața unor momente speciale ale existenței sale pe care preferă să le marcheze într-o manieră tradițională. Din fericire încă mai există „practica tăierii moțului” la copii, nunți care mai fac apel la tradiție, înmormântări care sugerează un deosebit cult al strămoșilor sau sărbători tradiționale precum Paștele și Crăciunul. Această formidabilă supraviețuire peste timp a unor motive și practici tradiționale devine un argument pentru cei care cred că progresul civilizațional nu poate suplini o seamă de exigențe spirituale.

³ Eduard B. Tylor, *Primitive culture*, vol. I, London, John Murray, 1851.

⁴ Ioan Biriș, *Sociologia civilizațiilor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000.

Pentru cei care reușesc să îmbine cele două fațete ale existenței, elementele tradiționale ar putea avea mai mult o conotație afectivă sau chiar spirituală, în timp ce modernitatea ar acoperi nevoile existenței materiale, imediate. Ne gândim, de exemplu, la celebrul caz al marelui sculptor Constantin Brâncuși care, ajungând la Paris, a reușit să trăiască și să creeze păstrând în același timp valorile culturii tradiționale românești (avea o locuință decorată tradițional și își purta cu mândrie costumul popular românesc tradițional).

Pe de altă parte, mulți dintre noi nici nu-și pun problema justificării unor motive ale culturii populare din existența lor. Probabil, ele sunt resimțite ca o necesitate spirituală doar la nivelul inconștientului, iar în rest sunt considerate a fi fapte de viață firești care pot suferi adaptări, modificări, se pot transforma în kitsch etc.

În contextul în care discutăm, cultura tradițională are, într-un fel, soarta simbolului: poate învinge timpul fie într-o manieră autentică, fie modificându-se și camuflându-se în cele mai banale fapte cotidiene. Din această perspectivă, formele kitsch-izate ale folclorului tradițional și audiența de care se bucură acestea nu sunt decât eco-ul unei sensibilități pervertite a omului modern față de creațiile populare. În ultimă instanță, acest al doilea tip de răspuns este, dacă vrem, și o formă de provocare pentru românul proaspăt intrat în „marea familie europeană”.

Ne punem mereu întrebarea dacă vom reuși să ne păstrăm tradițiile, cultura, valorile, în sfârșit, identitatea în noul context al integrării. Ei bine, experiențe precum cea evocată mai sus demonstrează că acest lucru este posibil: modernitatea nu exclude tradiția, după cum nici aceasta nu neagă modernitatea. Mai mult, chiar ele pot constitui una pentru cealaltă surse de inspirație și de permanentă îmbogățire. Probabil, fenomenul aculturării⁵ se poate derula în ambele sensuri. De pildă, creatorii moderni de muzică pot prelua și prelucra bucăți muzicale tradiționale, transformându-le în adevărate opere și dându-le o mare

---

⁵ Pierre Bonte și Michel Izard (coord.), în *Dicționarul de etnologie și antropologie*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 13 dau următoarea definiție aculturației: „Termenul de aculturație desemnează procese complexe de contact cultural prin intermediul cărora societățile sau grupurile sociale asimilează, de bunăvoie sau nu, trăsături sau ansambluri de trăsături provenind de la alte societăți. Acest termen aparține școlii «culturaliste» (cf. mai ales Hesskovits, 1958, 1967) și, în general, gândirii etnologice a anilor '50”.

circulație⁶. La fel, promotorii culturii tradiționale folosesc mijloacele tehnice moderne de comunicare pentru a-și face cunoscute ideile și valorile pe care le promovează.

3. Un al treilea tip de răspuns, inspirat de gândirea lui Mircea Eliade⁷, demonstrează că și atunci când elementul tradițional pare să fi dispărut definitiv din lumea modernă, anumite gesturi și atitudini banale, cotidiene anunță prezența camuflată în lume a valorilor tradiționale. Așa se explică dorința multora dintre noi de a avea o „casă pe pământ”, de a ieși în natură, de a sărbători o zi a îndrăgostiților etc. În fapt, redescoperirea acestor lucruri care ne creează plăcere și o stare de confort anunță redescoperirea vechilor valori tradiționale care considerau casa, familia, persoana iubită, natura ca fiind pline de sensuri și înțelesuri ascunse. „Pentru conștiința modernă, un act fiziologic: alimentația, sexualitatea etc., nu este decât un proces organic, oricare ar fi numărul tabuurilor cărei se impun încă (reguli de bună-cuviință la masă; limitele impuse comportamentului sexual de „bunele moravuri”). Pentru „primitiv” însă, un asemenea act nu este niciodată numai fiziologic; el este sau poate deveni „un sacrament”, o comuniune cu sacralul”⁸. Dacă pentru omul tradițional toate acestea reprezentau *Centri* în jurul cărora gravita întreaga existență, paradoxal, și pentru omul modern devin repere ale existenței sale. Diferența este una de percepție și semnificare. Noi, modernii, nu mai acordăm aceeași semnificație precum tradiționalii anumitor aspecte ale existenței noastre. Explicațiile pe care le oferim lucrurilor importante sunt mai mult de natură biologică, socială, materială și nu spirituală așa cum se întâmpla odinioară. Totuși, sunt suficiente motive de optimism pentru că în spatele unor semnificații și gesturi banale ale omului modern se pot ascunde o bogăție de înțelesuri și semnificații. Ele arată că nu suntem definitiv pierduți în brațele modernității, că există în fiecare dintre noi un sâmbure de sensibilitate care, oricând, poate renaște în idei și valori autentice.

---

⁶ Ne gândim aici la celebrele „Dansuri ungare” de Brams, la prelucrările muzicale pe care le fac unele formații românești, precum „Pasărea Pheonix”. În aceeași categorie de exemple se situează și creația brâncușiană care, după opinia criticilor, reprezintă o chintesență a spiritului tradițional românesc ridicat la cel mai mare grad de rafinament artistic.

⁷ Mircea Eliade, *Sacralul și profanul*. Traducere de Rodica Chira, București, Editura Humanitas, 1992. Autorul scrie despre „două moduri de a fi în lume” atunci când analizează *sacralul și profanul*.

⁸ *Ibidem*, p. 16.

Un exemplu interesant este cel al generației anilor '60, generație numită hippy. Interpretarea lui Mircea Eliade dată fenomenului hippy poate să reconfigureze multe din atitudinile și ideile radicale față de această generație. În fapt, gesturile și modul lor de a fi și gândi demonstrează că, de fapt, „ei nu puteau să înțeleagă valoarea religioasă a unei biserici constituite: pentru ei era un „Establishment”, dar au descoperit acest lucru și au fost salvați. Au redescoperit izvoarele sacre ale vieții, importanța religioasă a vieții”⁹.

Așadar, există speranța ca și generațiile care ne vor urma, chiar dacă nu mai beneficiază de reperiile culturale tradiționale, să aibă șansa – așa cum arată Eliade – să redescopere tradiția în manieră proprie. Aceasta este o formă de aflare a rădăcinilor noastre culturale și, de ce nu, o reîntoarcere la origini.

Résumé

Cette étude propose une analyse de la problématique de la culture traditionnelle dans le mode moderne. Notre réponse est structurée en trois niveaux dont chacun représente une possible relation entre la culture traditionnelle et la culture moderne. Ainsi, nous avons repéré une relation de rejet qui peut exprimer une vision organiciste, une relation de cohabitation et une autre de complémentarité. Cette dernière est équivalente, reprenant l'expression de Mircea Eliade, à une redécouverte et un retournement éternel à l'origine. Enfin, cela peut être une véritable chance pour la jeune génération de découvrir par elle-même les valeurs authentiques de la culture traditionnelle.

---

⁹ Idem, *Încercarea labirintului*. Traducere de Doina Cornea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 101-102.